

Gli ultimi giorni della Serenissima in Istria. L'insurrezione popolare di Isola del 1797. Isola: Edizioni «Il Mandracchio», 2010, 555 str.

Leta 2010 je Skupnost Italijanov »Pasquale Besenghi degli Ughi« iz Izole izdala obsežen zbornik več avtorjev z naslovom »Gli ultimi giorni della Serenissima in Istria. L'insurrezione popolare di Isola del 1797«.

Kot že naslov pove, delo osvetljuje zadnje obdobje Beneške republike v Istri oziroma upor izolškega meščanstva ob njenem padcu, ki je ob neredih in ropanju privedel tudi do uboja zadnjega beneškega podestata Nicolòja Pizzamana.

Obsežno delo z daljšim uvodom Silvana Saua, ki skuša tragične dogodke v prvih dneh junija 1797 umestiti v širši kontekst tedanjega dogajanja, hkrati pa dati iztočnico preostalim poglavjem, kljub njihovi raznolikosti sestavlja zaokroženo celoto, tako da lahko spremljamo dogajanje v Istri in širšem jadranskem prostoru ob izteku 500-letne vladavine Serenissime oziroma v času napoleonske kampanje v severni Italiji, ki se je oktobra 1797 končala s campoformijskim mirom.

V prvem poglavju tako Corinne Brenko in Alessandra Rigotti obravnavata Napoleonovo kampanjo v

severni Italiji v letu 1796/97 in propad Beneške republike, v nekoliko obširnejšem drugem poglavju pa Kristjan Knez osvetljuje kratko, a zelo pomembno in razgibano dogajanje na tleh propadle republike od srede maja pa do sklenitve campoformijskega miru 17. oktobra 1797. Gre za doslej malo znano in raziskano epizodo iz beneško-istrske zgodovine na prehodu iz ancien régima do campoformijskega miru, ko so se pod vplivom francoskih postrevolucionarnih družbenih sprememb začeli poskusi demokratizacije nekdanjih oblastnih struktur tako v samih Benetkah kot na ozemlju terraferme in nekdanjih provinc Istre in Dalmacije.

V tretjem poglavju Franco Degrassi podrobneje obravnava ljudsko vstajo v Izoli in njene posledice. Postavlja jo v širši kontekst in časovni okvir 18. stoletja s podrobnejšim orisom izolske komune, njenega ozemlja, prebivalstva, gospodarstva, cerkvenih in socialnih ustanov, zdravstva in šolstva.

Četrto poglavje je Paola Pizzamano posebej posvetila tako plemiški družini Pizzamano kot tudi zadnjemu izolskemu podestatu Nicolòju Pizzamanu, v petem poglavju, ki ga je uredil Silvano Sau, pa so nanašani dokumenti in pričevanja o Izoli od leta 1253 pa do leta 1794 oziroma izumrtja ugledne družine Besenghi degli Ughi sredi 19. stoletja.

Tekstualni del dopolnjuje in popestri bogato ilustrirano gradivo, reprodukcije, fotografije, zemljevidi, tiski, naslovnice statotov, brošur in časopisov. Vsakemu poglavju sledi dodatek z bogatim izborom virov in literature, zlasti pomembna pa je objava številnih še neobjavljenih virov in literature.

Izid tega obsežnega in vsebinsko zanimivega dela so finančno podprli dežela Veneto, Italijanska samoupravna narodna skupnost, Občina Izola ter Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

Iz vsebine posameznih poglavij nedvomno vejejo spoznanja, da se je leta 1797 začejalo novo obdobje ne le v zgodovini Istre, temveč celotnega območja nekdanje Beneške republike. S propadom Serenissime so bile vse te dežele na tak ali drugačen način vpletene v vrtnec evropskega dogajanja, ki ga je sprožila že sama francoska revolucija 1789, kasneje pa zlasti Napoleonove vojne. Glede na razmere, na katere so po eni strani v času od junija do oktobra 1797 vplivala prizadevanja demokratične beneške vlade, da bi pri Napoleonu Bonapartu kot poveljniku francoske armade v Italiji in francoskem direktoriju ter drugih evropskih državah vendarle dosegla povrnitev Istre in Dalmacije v nekdanji državni okvir, po drugi strani pa upori v mestih in na podeželju, težnje mestnega plemstva po vključitvi nekdanje beneške Istre v okvir ogrskega kraljestva ter ne nazadnje nasilna prekinitev demokratizacije mestnih struktur v obeh provincah po avstrijski zasedbi 10. junija 1797 – to je bilo seveda posledica tajnih določil leobenskega premirja – se



kaže vsa kompleksnost tedanje problematike, s tem pa se postavlja tudi temeljno vprašanje, kako iz današnjega zornega kota leto 1797 kot enega najpomembnejših mejnikov v novejši zgodovini Istre in Dalmacije zaznavata italijansko oziroma slovensko-hrvaško zgodovinsko pisje. Po eni strani je namreč Istra s propadom Beneške republike leta 1797 prišla iz okvira dokaj anahronističnega državnega sistema, ki je na začetku industrijske dobe in velikih reformnih gibanj 18. stoletja kazal le malo sposobnosti, prilagodljivih za nove produkcijske odnose in hitrejši družbeno-politični razvoj, po drugi strani pa je šele njen prehod v večje državne tvorbe omogočil njeno teritorialno povezovanje bodisi s Trstom bodisi z nekdanjo Pazinsko grofijo. Gre torej za sklop vprašanj, ki so povezana z njeno etnično oziroma demografsko podobo, geostrateško umeščenostjo v širši severnojadranski prostor in prvimi procesi nacionalnega prebujanja njenega etnično mešanega prebivalstva.

Čeprav se pričujoče delo omejuje predvsem na prelomno obdobje 1797/98, ki zlasti v kontekstu dogajanja v širšem evropskem prostoru predstavlja izhodišče kasnejših političnih, upravnih in družbenih sprememb na območju vzhodnega Jadrana, predstavlja pomemben prispevek v obravnavi istrske problematike na prehodu med 18. in 19. stoletjem, ki je bila v teh letih tudi sicer deležna posebne pozornosti ob 200. obletnici vključitve Istre in Dalmacije v okvir Italijanskega kraljestva (1806–1809) oziroma Ilirskih provinc (1809–1813).

Salvator Žitko

Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji : Zapisniki sej najvišjih organov in organizacij 1942–1945. Knjiga 11. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2012, 592 str.

Kot je znano, so v zbirki z naslovom *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji* objavljeni dokumenti iz partizanskega politikuma oziroma s področja dejavnosti in idejno-političnih usmeritev odporiško-revolucionarnega tabora. Omenimo naj, da se je zbirka z objavljenimi dokumenti te vrste najprej imenovala *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Prva knjiga je izšla že davnega leta 1962, tako da lahko govorimo o svojevrstnem fenomenu, saj po toliko desetletjih kljub daljšim obdobjem zatišja še vedno obstaja pripravljenost oziroma volja za delo pri tem projektu in serija ni že zdavnaj med odpisanimi in pozabljenimi.

Pristop pri izbiranju objavljenih dokumentov za enajsto knjigo se razlikuje od prejšnjih. V prejšnjih knjigah so bili dokumenti objavljeni po kronološkem principu različnih ustvarjalcev, ne glede na njihovo mesto v hierarhiji (od osrednjih organov prek pokrajinskih do okrožnih organov in še nižje), ta knjiga pa prinaša samo dokumente, ki so nastajali v okviru osrednjih oziroma najvišjih organov v obdobju od leta 1942 (večinoma pa od leta 1943) do konca vojne. Ni potrebno posebej poudarjati, da daje to dejstvo najnovejši knjigi še poseben pomen oziroma vrednost. Ker gre v glavnem za dokumente osrednjih organov, le-ti kažejo temeljne usmeritve odporiško-revolucionarne dejavnosti v celotnem slovenskem okviru.

Kakor je vidno že iz podnaslova knjige, pa je tu objavljen le del dokumentov, ki so nastajali v okviru najvišjih organov. Objavljeni so namreč le zapisniki oziroma zapiski, ni pa npr. objavljena korespondenca teh organov ali njihovih članov, niso objavljene okrožnice kot zelo značilen dokument tistega časa, ki so konkretno določale naloge in usmeritve višjih organov nižjim, ni npr. temeljnih usmeritvenih člankov iz časopisja itd.; obseg tovrstnega gradiva je seveda preobsežen, zato se je uredništvo odločilo za objave samo ene kategorije dokumentov, tj. zapisnikov sej.

